

Амма оройуонун үөрэбин салалтата «Чуораанчык» муниципальной бюджетнай оскуола
иннинээҕи саастаах оҕону иитэр-үөрэтэр тэрилтэ

Саҥа дьыл кизэһэтэ.
«Бремен куорат музыканнара»
Бырааттыы Гримнэр.

Иитээччи :

Ларионова Елена Ивановна

КК: үрдүк

Педстаж: 39

Эмис, 2020 с.

Сага дьыл киэһэтэ.

«Бремен куорат музыканнара» *Бырааттыы Гримнэр.*

Сыала: Оҕолору кэрэбэ уһуйуу, музыкальнай дьобурдарын сайыннарыы, бэйэ-бэйэбэ истин сыһыанна иитии, бырааһынныыктан дуоһуйуу ылыы.

Бытааччы: Үтүө күнүнэн күндү оҕолор, төрөппүттэр уонна ыалдьыттар! Эһигини барыгытын Саргылаах Сага Дьылынан эбэрдэлээн тураммыт Сага Дьыллаабы бырааһынныыкпытын саҕалыырбытын көнүллээн. Биһиги оҕолорбут араас элбэх остуоруйаны биллэлэр. Олортон биирдэстэрин Бырааттыы Гримнэр суруйбут «Бремен куорат музыкааннара» диэн остуоруйаны оҕолорбут оонньоон көрдөрүөхтэрэ.

Бэрт өрдөөбүтэ бу аан дойду үрдүгэр биир миэлинсэһит киһи олоҕу үһү. Бу оҕонньор арай биир оселлаах эбит. Осел бэрт диэн өйдөөх-мэйиилээх уонна күүстээх-күдэхтээх көлө эбит.

Кини сааһын тухары оҕонньор миэлинсэтигэр үлэлээбит, ахсаана биллибэт үгүс кууллаах бурдугу көхсүгэр таспыт уонна уһугар тийэн кырдыан хаалбыт, мөлтөөн-ахсаан барбыт. Иччитэ туран оселу, тугу да туһалаабат, туох да үлэни кыайбат буолла диэн, дьийэттэн үүрэн кэбиһэр.

Осел санаарбыыр.

– *Дьэ бу ханна барыах баҕайыбыный? Кырдыбытым да олус, мөлтөөбүтүм да бэрт. «Бэйи эрэ, хата мин Бремен диэн куоракка бараммын, музыкант буолан көрдөрүөбүм».* Ити курдук санаан баран, осел суол устун Бремен куорат диэки айанныы турда. Осел оселлуу бээҕинии истэ. Ол иһэн арай эмискэ көрбүтэ: суолга ыт аҕылыы-мэҕилии сытар эбит.

– *Бай, бу ыт, туох буолан бу айылаах аҕылаан бөтүөхтээтин?* - диэн осел ыйытар.

- *Ээ, илистэн сытабын, дэлби сүүрэн аҕылаатым, -* диир ыт.

– *Ыт, тоҕо оччо сүүрдэнгий?*

- *Ээ, осел, өлөрөөрү гыммыттара, хата аһын-хараһый. Мин сааһым тухары биир булчут киһиэхэ олоҕу булдум. Булду экирэтэммин, араас бадарааны-дьэбэрэни, хонууну-сири барыыр этим. Ол бэйэм адьас кырдыан хааллым, мөлтөөтүм. Иччим өлөрөөрү гыммыта. Онтон куотан бу кэлэн сытабын. Мантан антах ханна барарбын бэйэм да билбэппин.*

- *Чэ, оччоҕо миигин кытта хата Бремен куоракка барыс, -* диир осел, - *онно баран музыкант буолуохпун. Эн лонгунатан үрэтин эрэ бэрт, онон ырыаһыт буолуон уонна барабаан охсуон. Оттон мин гитараба оонньоубум.*

– *Бэрт сөп, барсабын -* диир ыт.

Туран бараллар. Осел оселлуу бээҕинии истэ, ыт ыттыы үрэ истэ. Баран истилэр, баран истилэр, арай биирдэ көртөрө суолга куоска олоҕор, санаарбабыт, сонуйбут.

– *Бай, куоска, бу туох буолан санаарбаатын?* – диэн осел ыйытар.

– *Ээ, өлөрөөрү гыннылар, хата осел, ыт миигин аһынын-харыһыйыг, -* диэн куоска кэпсээн киһи барда. Мин сааһым тухары биир дьахтарга олоҕу булдум, кэмэ суох элбэх күүдээҕи, кутуйабы туппунум. Аны кырдыан буорайдым, уһун-миһим баранан, тугу да хоппот буолла. Хотунум үрэххэ бырабан чачатан өлөрөөрү гынна. Онтон куотан бу кэллим. Мантан антах тугу да гынарбын булбакка мунан олоҕубун.

Осел туран этэр:

- *Куоска, эн хата биһигини кытта Бремен куоракка барыс, онно биһиги уулусса музыкааннара буолуохпун. Эн ырыаһыт буолуон уонна скрипкаба оонньоубун, ыт эмиз ыллыаба уонна барабаан охсуоҕа, оттон мин эмиз ыллыабым уонна гитараба оонньоум.*

– *Чэйинг, барыабын эрэ, -* диир куоска.

Туран бараллар. Осел оселлуу бээжинии истэ, ыт ыттыы үрэ истэ. Куоска куоскалыы ньяаабыныы истэ.

Баран истилэр, баран истилэр. Арай биир олбуору ааһан көрбүттэрэ-олбуор аанын үрдүгэр биир бөтүүк хаһытыы олорор: «*Ку-ка-ре-ку!*»

- *Бөтүүк, бу тоҕо хаһытаатын?* – диэн осел ыйытар.

– *Бу туох үлүгэргэ түбэхэн кыланник?* – диэн ыт ыйытар.

– *Хайа, атаҕастаабыттара буолаарай?* – диэн куоска ыйытар.

- *Ээ, сиэри гыналлар, хата эһиги осел, ыт, куоска аһынын-харыһыйын, -* диэн бөтүүк көрдөһөр. – *Сарсын мин дьоммор ыалдьыттар кэллэр, онуоха миигин өлөрөннөр, буһаран миин онгорон сиэтээри гыналлар. Тугу да гынаахпын булбакка олоробун.*

Осел туран этэр:

- *Бөтүүк, эн хата биһигитини кытта Бремен куоракка барыс, онно уулусса музыканнара буолуохпут. Эн ырыаһыт буолуон уонна балалайкаҕа оонньоубун, ыт эмиэ ыллыаҕа уонна барабаан охсуоҕа, куоска ыллыаҕа, скрипкаҕа оонньооҕа. Мин буоллабына эмиэ ыллыабым уонна гитараҕа оонньообум.*

– *Чэйинг, саатар эрэ, бара охсуобун!* – диир бөтүүк.

Туран бары бараллар.

Осел оселлуу бээжинии истэ, ыт ыттыы үрэ истэ, куоска куоскалыы ньяаабыныы истэ, бөтүүк бөтүүктүү хаһытыы истэ.

Баран истилэр, баран истилэр. Арай түүн буолла. Осел ыты кытта улахан мас төрдүгэр сыттылар, куоска тахсан мутукка олордо, бөтүүк буоллабына мас кылаан чыпчаалыгар көтөн тахсан, ол-бу диэки көрө-истэ олордо.

Бу көрө-истэ олордобуна-чугас соҕус уот сырдаан көһүннэ. “*Уот көһүннэ-ээ!*” – диэн бөтүүк хаһытыыр.

Осел туран этэр:

- *Туох уотун билиэххэ наада. Баҕар, чугаспытыгар ыал баара буолаарай?*

Ыт туран этэр:

- *Баҕар, дьылэригэр эт баара буолуо. Мин сиэх этим.*

Куоска туран этэр:

- *Баҕар дьылэригэр үүт баара буолуо. Мин иһиэх этим.*

Бөтүүк туран этэр:

- *Баҕар, дьылэригэр туорах бурдук баара буолуо. Мин тонгсуйбахтыам этим.*

Бары уот көстөр сирин диэки бараллар. Сыһыыга тахсаллар. Сыһыы ортотугар дьизэ турар эбит, түннүгэ сып-сырдык. **(Цыганскай үгкүү).**

Осел дьизэҕэ тийэн түннүгүнэн өнгөйөн көрдө.

– *Хайа, тугу көрдүң, осел?* – диэн бөтүүк ыйытар.

– *Көрдүм: остуолга ороспуонньуктар аһы-сии олороллор, -* диэтэ осел.

– *Ок-сиз, тугу эмэ сиэбит киһи,* – диир ыт.

- *Ок-сиз, тугу эмэ испит киһи,* – диир куоска.

– *Хата ороспуонньуктары дьылэриттэн үүрэн кэбиспит киһи!* – диир бөтүүк.

Бөтүүк кырдык сөпкө эттэ диэн, бары сөбүлэстилэр. Толкуйдаан-толкуйдаан баран, дьэ тобуллулар.

Осел аргый аҕай икки илин атаҕын түннүк аллараа холуодатыгар уурда, ыт осел арҕаһыгар ыстанан таҕыста. Куоска ыт арҕаһыгар ойон таҕыста, бөтүүк буоллабына куоска оройугар көтөн таҕыста.

Уонна бары соҕотохто сарылаһа түстүлэр.

Осел оселлуу бээжинээтэ, ыт ыттыы улуйда, куоска куоскалыы ньяаабынаата, бөтүүк

бөтүүктүү хаһытаата.

Сарылыы-сарылыы, түннүгү көтүрү анһан, дьиэбэ көтөн түстүлэр.

Ороспуонньуктар соһуйан-уолуйан ойуурга түһэн хааллылар.

Осел, ыт, куоска уонна бөтүүк аһабытынан-сиэбиттэринэн бардылар. Аһаа да аһаа, сиэ да сиэ, ис да ис буоллулар. Тотон-туолан, утахтарын ханнаран бараннар, утуйаллара кэллэ.

Осел олбуор иһинээҕи от үрдүгэр чиркэччи тэбинэн сытта. Ыт дьиэ айаҕар оностон утуйда. Куоска оһох үрдүгэр тахсан түүрүллэн хаалла. Бөтүүк буоллаҕына олбуор аанын үрдүгэр көтөн табыста.

Дьиэлэригэр уоттарын умуруоран кэбистилэр уонна утуйан хааллылар.

Ороспуонньуктар ойуурга тахсан баран, ыраахтан дьиэлэрин кэтии, көрө олордular.

Көрдөхтөрүнэ-уот умуллан, харана буолла.

Дьиэлэрин көрдөрө арай биир ороспуонньугу ыттылар.

– *Баҕар, бору-бостуой куттаммыппыт буолуо, дэстилэр.*

Ороспуонньук дьиэтигэр тийэн кэллэ, аанын аһа баттаата, куукунаҕа көтөн түстэ. Кини көрдөбүнэ, оһох үрдүгэр икки чох умайан чабылыһа сытар эбит. Хата, чох баар эбит, тымтык уматтаҕым ээ дии санаан баран, ороспуонньук тымтыгынан ылан даҕайан көрдө. Онтуката куоска хараҕа эбит, куоска кыыһыран тибиирбитинэн ыстанан турда да, иһиирэ түһэн баран, ороспуонньугу тыныраҕынан сирэйин хайа тардан кэбистэ.

Ороспуонньук дьиэ аанын былдыаста. Онуоха ыт атаҕыттан хабан ылла.

Ороспуонньук таһырдыа ыстанна.

Онуоха осел көхсүгэ тэбэн ньиргиттэ.

Ороспуонньук олбуор аанын мүлчү көттө. Үөһэттэн бөтүүк хаһытаата:

- *Ку-ка-ре-ку!*

Ороспуонньук буута быстарынан ойуурга тэбиннэ. Доҕотторугар кэлэн, тыын быһаҕаһа тыына-тыына эттэ:

- *Дьэ, доҕоттоор, алдьархай бөҕө буолбут! Дьиэбитигэр ынырык дьон кэлбиттэр, сүрдээх сүүнэ бухатырдар туолбуттар! Биирдэстэрэ туран батыһатынан сирэйбин тоҕо охсон кэбистэ, иккистэрэ быһаҕынан атаһын хайа оҕуста, үһүстэрэ сүллүгэһинэн көхсүбүн ньиргиттэ, төрдүстэрэ: “ Уоруйабы тутун!” - дииэн кэннибиттэн кылана хаалла. Дьэ доҕоттоор, оччоҕо бу дойдуттан эрдэ-сылла тэскилиһи охсуохха, - дэстилэр ороспуонньуктар.*

Иһнэ дэһэн баран, ойууртан тахсаннар, ороспуонньуктар букатын эргиллибэт гына баран хааллылар. Оттон Бремен куорат музыканнара - осел, ыт, куоска уонна бөтүүк бу дьиэбэ хааланнар, бэрт үчүгэйдик көрүлээн-нарылаан, көнөн-тарайан олорбуттара эбитэ үһү.

Ыһтааччы:

Болҕойун Болҕойун Болҕойун

Силлиэһин сиэттиһэн,

Буурҕалыын хатыһан,

Саһа дьыл биһиэхэ

Салалан кэллэбэ,

Күүтүүлээх киһиэбит

Үөрүтүн үллэстэн,

Тымныычаан оҕонньор

Ыалдьыттыы истэбэ.

“Таба үнкүүтэ”.

Бытааччы:

*Кыһыл мурун кырыа бытык
Тымныы Моруос оџонньор
Нарын-намчы Хаарчаана сиэнинээн
Хотугу муустаах муораттан
Торулуу тостор тымныылаах
Таптыыр, ахтар Сахатын сиригэр
Саҥа дьылы көрсө айаннаан тийиэн кэллэ.*

Оџолоор, Тымныы Моруос эһээбитин ынырыабын эрэ (*Тымныы эһээбиит*).
Тымныы оџонньор Хаарчаана сиэнинээн, ааһар сыл бэлиэтин Кутуйахтыын уонна кэлэр сыл бэлиэтин Обуһу кытта киирэн кэллэр.

Моруос оџонньор: Дорооболорун, оџолоор! Саргылаах Саҥа Дьылынан күндү оџолоор. Ыраах тыаларынан, сис хайаларынан айаннаан, Чуораанчык уһуйаанна. эһиэхэ тийиэн кэллим. Харыйама манна кэлэн киэргэнэн, мааныланан турар эбит дии! Үчүгэйиин!! Кэрэчээн харыйа налыччы киэргэммит Кэллэ дии кэрэ кэм - Саҥа дьыл! Үчүгэй, үчүгэй үөрүү - көр буолара, Үчүгэй Саҥа дьыл кэлэрэ! Барыгытын кэлэн иһэр 2021 сылынан итиитик – истинник эбэрдэлиибин! Бырааһынныккытын көрдөөхтүк атаарын! Дьэ, эрэ оџолоор, оонньуубут дуо? Миигиттэн куттанабыт дуо? Мин тымнытан кэбиһиэхпин сөп ээ, һэ,һэ, һэ. Чэ, эрэ оонньуубут. Төһө сылбырбабытын, түргэннитин көрүөм. Мин билигин илиилэргитин тоноруом.

Оонньуу: «Мууһурдуом».

Моруос оџонньор: Наһаа сылбырба оџолор эбит ээ. Спортсмен буолууһуктар ээ. Аны мин эһиэхэ фокус көрдөрүөм. Мин аптаахпын ээ. Чэ, эрэ, малларым ханна баалларый? "Конфетка" диэн фокус.

Бытааччы: Уух тыы, кырдык даҕаны, Моруос оџонньорбут аптаах эбит! Биһиги бу Саҥа Дьылы көрсө эйиэхэ, Моруос эһээбитигэр элбэх ырыа, хоһоон кэһиилээхпит.

Хоһоон: «Дед Мороз».

Дед Мороз садится в сани.

Поздравлять детей он станет

Всем подарки развезет,

Ведь приходит Новый год.

Как он всюду успевает?

Этого никто не знает.

Как он помнит адреса?

Это просто чудеса.

Но я знаю, в Новый год

Обязательно найдет

Дед мороз и наши двери.

Просто в чудо надо верить!

Ырыя: «Сага Дьыл». (улахан бөлөх)

Хоһоон: «Сага Дьыл».

Саргылаах Сага дьыл
Салаллан кэллэ дии,
Киэргэллээх харыйа
Кэһиилээх эбит дии.

Саһыллар, тииннэр,
Куобахтар, бөрөлөр,
Эһэлэр, тайахтар
Эйэлээх да буолтар.

Күндү күөх харыйа
Көр-оонньуу аргыстаах,
Күндү күөх харыйа
Күлүмнэс айгырдаах.

Тымныы оҕонньор
Тырымнас сиэниниин
Сизэтиһэн киирдилэр,
Эбүрдэ эттилэр.

Елкабыт симэбэ,
Эчикий, элбэбиин
Ыл, көрүң, мэхчиргэ
Иһиллиир быһылаах.

Ылын да, оҕолоор,
Ылсыабың илииттэн,
Көрүдүөс оонньуута
Көбүлээн иһиэбин.

Моруос оҕонньор: Бэт да, хоһоон, ырыа иһиттим, өссө оонньуубут дуо?

Оонньуу: «Миэстэ былдьаһыы».

Хаарчаана: Уоой, наһаа үчүгэй дии, оҕолору кытта оонньоон үөрдүм аҕай. Мин балтычааннарым хаарчааналар ханна бааргытый? Үнкүүлүөххэйин эрэ.

Үнкүү: «Хаар кырпахтара».

Ытытааччы: Билигин хоһооннорун ааҕан бэлэхтиэхтэрэ улахан бөлөх итиллээччилэрэ

Хоһоон: «Елкаба».

Намылуйар лабааҕар
Киэргэл бэрдин эринэн,
Килбэчийэр киистэбэр
Көмүс дуйу бүрүнэн,
Кыраһыабай бэйэкэн
Кынтайаахтыы лаглайан,
Күндү алмаас өгүнэн
Күлүмүрдүү турабын.

Эн тулаҕар оҕолор
Хоробуоттаан эргийэ,
Онтон эмиэ сороҕор
Үнкүүлээн да битийэ,
Оһуохайдаан көтүһэн,
Ойон-тэйэн ылабын.
Үүнэр сылы көрсүһэн,
Үөрэ-көтө сылдыабыт.

Ырыя: «Кэтэһэбин Чысхааны» Бэлэмнэнии бөлөх.

Моруос оҕонньор: Дьэ, оҕолорум миигин өр да кэтэспиккит эбит. Өссө оонньуубут дуо, оҕолоор?

Оонньуу: «Аптаах торуоскабын тут».

Хоһоон: «Елка».

Саргылаах сага дьыл
Салаллан кэлиитигэр,
Кэрэчээн елканы
Киэргэтэн кээстибит.

Манна баар саһылчаан,
Куттамсах куобахчаан,
Саадьаҕай тонсоҕой,
Сиздэрэй күөрэгэй.

Манна баар араас суол
Күн, чаһы, календарь,
Паровоз, трактор,
Парашют, самолет.

Елкабыт анныгар
Турар ээ, доҕоттоор,
Дьиктилээх бэйэлээх
Дед Мороз оҕонньор.

Хоһоон: «Харыйа».

Сага дьылга харыйа,
Эн биһиэхэ күүлэйдээр,
Күлүмүрдэс харыйа,
Кэһиилээх киирэн кэлээр.

Маҕаһынтан маамам миэхэ
Атыылаһар үгүһү,
Арай, арай эриэхэ
Тыаҕа эрэ баар үһү.

Бэлэх биэрээр бырааппар
Кыракий куобахчааны,
Бэлэх биэрээр балтыбар
Кыракий кокукканы.

Сага дьылга, харыйа,
Эн биһиэхэ ыалдьыттаар,
Күлүмүрдэс харыйа,
Мин үлэхпин умнумаар.

Онтон мин улахаммын,
Ааҕабын уонна диэри,
Оонньуурга баҕарбаппын,
Миэхэ биэрээр эриэхэни.

Ырыа: «Сага Дьыл кэллэ» Бары.

Моруос оҕонньор: Оҕолор, эһиги быйылгы үөрэх сылыгар элбэх араас күрэхтэргэ элбэх ситиһиилээххитин истэн-үөрэн, элбэх кэһиилээх кэллим. (Подарок түнэти).

Моруос оҕонньор: Чэ оҕолоор, аныгыскы кэлиибэр маннык элбэх ситиһиилэрдээх, ырыа-хоһоон кэһиилээх көрсөөрүн. Көрсүөххэ диэри күндү оҕолоор! (Тахсан барар).